

УДК 352:172.17:001.89

В. Наконечний

ОНТОЛОГІЧНА ТА ЕПІСТЕМОЛОГІЧНА СКЛАДОВІ НАУКИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Розглянуто цілі наукової діяльності (онтологічна компонента) та методи здійснення наукової діяльності (епістемологічна компонента) в науці державного управління.

Ключові слова: наука, державне управління, онтологічна складова науки державного управління, епістемологічна складова науки державного управління.

Наукова діяльність підпорядковується певним методологічним правилам, широка палітра яких призводить іноді до появи сумнівів стосовно існування універсального наукового методу, який можна було би вважати еталоном науки. На сьогодні не вдалося встановити однозначних загальних критеріїв науковості. Втім, доволі чітко окреслено комплекс поглядів на цілі діяльності, яку прийнято означувати як наукова, та погляди на методи досягнення цих цілей.

Проблематика науки державного управління, її теоретико-філософський напрямок є предметом дослідження багатьох науковців, зокрема: В. Авер'янова, Г. Атаманчука, В. Бакуменка, В. Князева, Ю. Ковбасюка, О. Крутій, О. Крюкова, Ю. Куца, В. Ребкала, Ю. Сурміна, В. Тертички та інших). Однак теоретичні питання складових науки державного управління, онтологічної та епістемологічної зокрема, ще не набули достатнього теоретичного узагальнення.

Мета статті полягає в узагальненні теоретичних підходів щодо онтологічної та епістемологічної складових науки державного управління.

Виявлення пріоритетних методологічних векторів для осмислення проблематики державного управління наштовхується на низка бар'єрів як загальнонаукового, так і методологічного спрямування, що пов'язано з необхідністю вибору методологічних стратегій, які були б адекватні динамічній суспільно-політичній реальності. Свого часу Й. Фіхте зауважував, що у науковому дослідженні кожен крок має бути методологічно підкріпленим, що вимагає “давати знавцям та спеціалістам звіт про свій метод” [1].

Як зазначає В. Князев, філософія державного управління це розділ теорії державного управління, що досліджує світоглядні, методологічні та аксіологічні засади і принципи державно-управлінської діяльності. Це також комплексна, міждисциплінарна галузь знань, яка вивчає зв'язок державного управління як із іншими видами суспільної діяльності, так і з ціннісно-смісловими вимірами життєдіяльності людини й суспільства [2].

Звернемось до аналізу загальнонаукового фону методологічного арсеналу сучасних суспільних наук, до яких належить й наука державного управління. Терміном “наука” найчастіше позначають певний тип знань, які були отримані за допомогою наукової методології. Знання, отримані шляхом застосування наукових методів, кардинально відрізняються від інформації, отриманої іншим способом. Наукові принципи певною мірою залежать від соціального контексту. Тобто, те, що вважається науковим знанням у конкретній проміжок часу, може вважатися

ненауковим, якщо відбудуться зміни у поглядах на методи досягнення цього знання. Відповідно, науку треба трактувати “як суспільно-організовану, відокремлену форму дослідницької діяльності у комплексі з представленими за допомогою спеціальної системи символів результатами її діяльності” [3].

Стосовно методів досягнення певних цілей у суспільно-політичній сфері, то доречним буде звернення до концепції Г. Самуеля, який зазначав, що лише для філософії політики пріоритетом є встановлювати цілі, до яких потрібно прагнути. Натомість, прерогатива власне політики полягає у формуванні способів для досягнення цих цілей [4]. Іноді цілі та засоби для досягнення цілей, вказував Арістотель, можуть заперечувати одне одного, але можуть і співпадати, оскільки “іноді мета визначена прекрасно, але здійснюються помилки в засобах, що ведуть до її досягнення; в іншому разі є всі засоби, що ведуть до досягнення цілі, але сама мета поставлена погано” [5].

Метою наукової діяльності є прагнення осягнути вчення про пізнання (episteme). Тобто, наука – це певний інструмент, що сприяє раціоналізації життя. Вона повинна створювати методики для досягнення істини. До того ж, метою наукової діяльності є не тільки пошук істини, не тільки розуміння того, “як є” насправді, але й прагнення пошуку відповіді на питання “Чому є саме так?”. Питання “Чому?” не передбачає аналіз конкретного факту, воно передбачає виявлення взаємозв’язку між фактами, механізмів походження певних явищ.

Означений зразок науки, що орієнтована на мету (досягнення істинного пізнання), іноді називають аналітично-емпіричним. Програму аналітично-емпіричної моделі науки у спрощеному вигляді можна експлікувати таким чином: завдання або мета науки – це: об’єктивне спостереження; опис спостереження; пояснення фактів, що спостерігаються; прогнозування появи таких фактів у майбутньому; застосування цих знань у практичній площині [6]. Якщо дослідник дотримується запропонованої програми, він приймає положення, що наукове розуміння світу має бути осмисленим, тобто, логічно пов’язуватися з результатами спостережень.

Відповідно, цілі наукової діяльності (онтологічна компонента) та методи здійснення наукової діяльності (епістемологічна компонента) складають єдиний комплекс поглядів на науку.

Таким чином, необхідно сприймати у комплексі онтологічну та епістемологічну складові. Перш, ніж звернутися до виявлення пріоритетних методів дослідження (епістемологічна компонента), проаналізуємо онтологічну компоненту наукового знання крізь призму науки державного управління.

Вживання терміна “онтологія” стосовно різноманітних явищ суспільного буття передбачає, насамперед, аналіз проблеми онтологічної визначеності певних феноменів. Адже спрощений та поверхневий погляд на суспільну реальність формує стійке враження, що достатньо легко визначити сферу буття всякого суспільного феномену, не зважаючи навіть на той факт, що кожне суспільне явище тісно пов’язане з іншими сферами суспільного буття. Насправді кожен індивід може легко відрізнити релігійну організацію від органів місцевого самоврядування чи політичну партію від фан-клубу, оскільки сфера буття кожного з означених феноменів видається чітко окресленою. Водночас можна спостерігати такі явища, які певною мірою розповсюджуються в різних сферах суспільного буття (ідеологія, управління, політика тощо). Виходить, що неможливо, наприклад, чітко окреслити сферу буття такого феномену, як управління, оскільки це явища спостерігається і на рівні

державних владних відносинах, і на рівні різних суспільних організацій, і на рівні сім'ї тощо.

Але треба зважати на ту обставину, що люди, не задумуючись, вживають термін “управління” і щодо організацій (управління колективом), і щодо певних процесів (управління виборчим процесом), і щодо освіти (управління вихованням підростаючого покоління), і навіть щодо світу природи (управління погодними явищами). Тобто, такий широкий спектр у віднесенні категорії управління до різних сфер суспільного буття вказує на деяку спільність у глибинних засадах самого управління, які важко виявити при однобічному та безпосередньому його сприйнятті. Але саме завдяки розумінню, що феномену управління притаманні певні глибинні основи, певні якості (онтологічні параметри), що проявляються у кожній сфері його буття, уможлиблюється онтологічне обґрунтування феномену управління.

Відповідно, у контексті науки державного управління перед нами постає важлива проблема – проблема онтологічної даності її феноменів. Водночас аналіз феноменів суспільної сфери в онтологічному значенні означає, що їх розглядатимуть як цілісний організм, взаємозв'язки якого з різними сферами суспільного буття є доволі складними.

Власне кажучи, ця проблема – онтологічна даність суспільних феноменів – набуває важливості не тільки для науки державного управління, але й для тих гуманітарних наук, що досліджують духовний світ індивіда.

Ще на початку ХХ ст. Г. Ріккерт – німецький філософ, що виділив два типи наук (“науки про природу” та “науки про культуру”) – зазначав, що “для всіх емпіричних наук спільним є те, що вони дають істинні судження, тобто зображають тільки дійсно існуючі об'єкти, а не продукти фантазії” [7]. Тобто, вважалося, що лише природничі науки дають істинне знання, оскільки сфера їхнього дослідження, у порівнянні із суспільними науками, чітко виділена. Але доцільно зазначити, що й природничі науки у час свого становлення потребували саме онтологічного обґрунтування тих явищ, які вони вивчають. Так, наприклад, В. Дільтей вказував на те, що для природничих наук основними стали поняття “субстанція” і “каузальність” (діюча причина), які були абстраговані із досвіду цілісної людської природи і науково розроблені все тією ж метафізикою” [8]. Не варто ігнорувати той факт, що онтологічного обґрунтування вимагало, наприклад, поняття числа у математиці, поняття простору у геометрії, поняття ядра у фізиці тощо.

Позиція Г. Ріккерта певним чином корелювала із сцієнтизмом – тогочасним домінуючим типом мислення, згідно з яким прийняті у природничих науках методологічні стандарти вважалися універсальними та застосовними до всіх проблем людського пізнання. Тобто, критерії природничих наук вважалися більш точними та “вищими” порівняно із суспільними науками, а їхнім можливостям приписувалося універсальне спрямування.

У науці домінуючі типи мислення періодично змінювалися, що зумовлювалося соціальним контекстом. В окремі періоди поняття науковості означало не науку загалом, а певні її (пріоритетні на певний момент часу) напрямки. Наприклад, у XVII – XVIII ст. набув пріоритетності відомий принцип “універсальної математики”. Початок ХХ ст. виніс на передній план логіку як основу дедуктивних наук. Стосовно сучасних природничих наук, то пріоритетним є підхід, що зорієнтований на математичне природознавство (сучасну фізику), яке стало вважатися зразком методологічно вірного мислення [9]. Водночас такі окремі

методологічні підходи не охоплюють розмаїття знань, вони обмежені у застосуванні. Окрім того, треба усвідомлювати, що всяка сконструйована картина світу, що претендує на науковість, є лише продуктом людського розуму, що детермінований конкретним часом і місцем своєї появи. Нова епоха, з огляду на виникнення нових фактів чи взаємозв'язків у певній науковій сфері, може легко зруйнувати колишню наукову картину світу.

Отже, науковці, що представляють сферу природничих та точних наук, не потребують наразі онтологічного обґрунтування феноменів, які вони вивчають. Потреба обґрунтовувати наявність об'єктів дослідження відпала завдяки натурфілософії (кінець XVIII – перша третина XIX ст.), у межах якої було обґрунтовано все, що було варте пізнання. Саме тогочасна спекулятивна натурфілософія диктувала методологічні принципи експериментальним природничим наукам.

У науковців, що досліджують суспільно-політичну сферу, ситуація набагато складніша. За їхніми плечима відсутній колосальний успіх природничих наук, у яких немає необхідності звертатися до обґрунтування власного предмету дослідження, сфери його існування, основних буттєвих характеристик тощо. Об'єкти суспільно-політичної реальності для науковців, що займаються природничими науками, начебто не існують, оскільки вони не втілені предметно і, відповідно, їх неможливо зафіксувати. Втім, об'єкти суспільної сфери існують в іншому контексті, в іншому змісті порівняно з об'єктами світу природи. Просто засобами методологічного арсеналу природничих наук неможливо досягнути змісти, які притаманні об'єктам суспільної сфери. Науковці, що досліджують суспільно-політичні реалії, вимушені не лише виявляти, але й доводити наявність власного предмету дослідження, застосовуючи онтологічні аргументи, що пояснюють своєрідну об'єктивність досліджуваних феноменів.

Задля вирішення проблеми онтологічного статусу феноменів суспільно-політичної сфери звернемось до аналізу двох базових підходів [10]. Згідно з першим підходом, витоки якого можна виявити у природничо-науковій сфері (Т. де Шарден, В. Вернадський, П. Флоренський), реальність (у цього випадку суспільно-політична) есплікується як певна універсальна сфера. Ця сфера з'являється на певній стадії суспільного розвитку (наприклад, ноосфера В. Вернадського, пневмосфера П. Флоренського тощо). Таким чином, у рамках першого підходу акцентується увага на об'єктивній даності феноменів суспільно-політичної реальності.

Згідно з другим підходом, який має назву онтологічного плюралізму, заперечується універсальність трактування існування в контексті класичної філософії. Можна виокремити безліч різноманітних типів реальності, до того ж, у кожному із них існування певних феноменів визначається специфічним чином. Тобто, кожен тип об'єктів співвідноситься із власним типом буття.

Отже, явищам суспільно-політичної сфери притаманний інший онтологічний статус, ніж явищам світу природи. Відповідно, їх осягнення має відбуватися на іншому рівні, ніж осягнення феноменів природного світу. Таким чином, другий підхід (онтологічний плюралізм) більш пріоритетний, на нашу думку, для дослідження феноменів суспільно-політичного буття.

Суспільні науки беруть свій початок від аналітично-емпіричної моделі науковості. Дослідники, що аналізують суспільні явища в контексті цієї моделі, повинні, на думку Б. Крауз-Мозер, дотримуватися трьох початкових умов [11]. Перша умова полягає у тому, що потрібно погоджуватися з твердженням стосовно

існування зовнішнього світу, якому притаманні певні якості, які є незалежними від людських спостережень. Згідно з другою умовою, дослідники мають дійти згоди щодо мети власних досліджень. Третя умова передбачає, що їх поєднує переконання стосовно пізнаваності світу, тобто можливості пізнання.

Тобто, у дослідженні суспільних явищ необхідно дотримуватися такі позиції: суспільна реальність існує поза нами, вона структурована, їй притаманний певний порядок, у ній можна виокремити певні регулярності, що піддаються осягненню. Доречним буде, в означеному контексті звернення до концепції Р. Карнапа, згідно з якою закони природничих наук – це певні твердження, що виражають регулярності [12]. Оскільки наука заснована на регулярних повтореннях, такі повторення можна у вигляді експерименту здійснити. Втім, спостерігаються унікальні явища, які повторити неможливо. Найчастіше така ситуація притаманна сфері суспільних наук.

Відповідно, якщо певні регулярності спостерігаються завжди і всюди, вони описуються законами, що означаються як універсальні. Наприклад, сюди належить така регулярність: будь-який лід холодний. Наукові передбачення, що ґрунтуються на універсальних законах, зазначав Р. Карнап, є доволі точними. Якщо у деяких випадках регулярності трапляються, але не завжди (зрілі яблука здебільшого червоні), такі закони називають статистичними. Наукові передбачення, підґрунтям яких є статистичні закони, є ймовірнісними.

Універсальні закони прийнято виражати в логічній формі. Адже елементарні закони логіки, які є включеними в усі наукові пояснення, можна певним чином віднести до універсальних. Втім, ідеалізація законів логіки недопустима, зокрема, у сфері суспільних наук, оскільки пояснення засобами логіки іноді настільки “відірване” від дійсного світу, що воно не може нам дати знання про оточуючу реальність. Закони логіки “просто встановлюють відношення, які існують між деякими поняттями не тому, що світові притаманна якась структура, а тільки тому, що ці поняття визначені відповідним чином” [13]. Використовуючи в осягненні світу людських взаємодій закони логіки, ми можемо досягти високої достовірності, але ціна, яку ми заплатимо за цю достовірність, буде надто високою. Твердження логіки не повідомляють нам нічого про дійсний світ, у якому ми живемо. Вони озброюють нас інформацією лише про певний можливий світ, оскільки структура дійсного світу і логічна структура є надто далекими одне від одного.

Висновки

Отже, наукове знання належить до об’єктивно існуючої дійсності, яка є незалежною від суб’єктивної свідомості. За допомогою науки ця об’єктивна дійсність упорядковується залежно від наших пізнавальних можливостей. Це вимагає прийняття відповідної стратегії конструювання теорії, яка, враховуючи означені умови, має бути спрямованою на вивчення регулярності функціонування суспільного порядку, пошук наукового вирішення питань стосовно причин виникнення суспільних явищ та перебігу суспільних процесів. Оскільки метою науки є істина, то як сила, так і слабкість наукового підходу є в природі істини, яка, втім, є завжди відносною.

Подальші дослідження будуть корисними в напрямі узагальнення та вироблення класифікації технологій державного управління.

Література

1. Фихте И. Г. Сочинения [Текст] : в 2 т. Т. 2 / Иоганн Готлиб Фихте ; [пер. с нем. / сост. и примеч. В. Волжского]. — СПб. : Мифрил, 1993. — С. 375.
2. Князев В. М. Філософія державного управління / В. М. Князев // Енциклопедія державного управління [Текст] : у 8 т. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) [та ін.]. / наук.-ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — К. : НАДУ, 2011. — С. 691, 692.
3. Крауз-Мозер Б. Теории политики. Методологические принципы [Текст] / Барбара Крауз-Мозер ; [пер. с польск. И. А. Руденюк]. — Х. : Изд-во Гуманитарный Центр, 2008. — С. 30.
4. Самуэль Г. Либерализм / Герберт Самуэль ; [пер. с англ. М. А. Абрамова] // О свободе. Антология мировой либеральной мысли (I половина XX века) [Текст]. — М. : Прогресс–Традиция, 2000. — С. 79—82.
5. Аристотель. Политика / Аристотель // Сочинения [Текст] : в 4 т. Т. 4. — М. : Мысль, 1983. — С. 375—644.
6. Крауз-Мозер Б. Теории политики... — С. 30.
7. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре [Текст] / Генрих Риккерт ; [пер. со второго немецкого издания / под ред. С. О. Гессена]. — СПб. : Книгоиздательство “Образование”, 1911. — С. 93.
8. Дильтей В. Собрание сочинений [Текст] : в 6 т. Т. 1 : Введение в науки о духе / Вильгельм Дильтей ; [пер. с нем. ; под общ. ред. А. В. Михайлова, Н. С. Плотникова]. — М. : Дом интеллектуальной книги, 2000. — С. 659.
9. Основы онтологии [Текст] : учеб. пособ. / [под ред. Ф. Ф. Вяккерера и др.]. — СПб. : Санкт-Петербургский университет, 1997. — С. 178—187.
10. Там же. — С. 184, 185.
11. Крауз-Мозер Б. Теории политики... — С. 48.
12. Карнап Р. Философские основания физики. Введение в философию науки [Текст] / Рудольф Карнап ; [пер. с англ. и комм. Г. И. Рузавина ; общ. ред. И. Б. Новика]. — М. : Прогресс, 1971. — С. 39.
13. Там же. — С. 47.

V. Nakonechnyi

ONTOLOGICAL AND EPISTEMOLOGICAL COMPONENTS OF PUBLIC ADMINISTRATION SCIENCE

The goals of scientific activity (ontological component) and methods of scientific activity realization (epistemological component) in the science of public administration are considered.

Key words: science, public administration, ontological component of public administration science, epistemological component of public administration science.